

273.276

273276

FEHÉR GÉZA

Magyarító szójegyzék

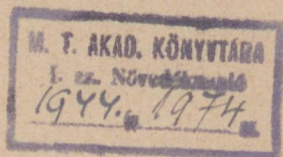
A SZERZŐ KIADÁSA
BUDAPEST, 1944

**MTA
KIK**

0 00004 60293 4

273276

Felolós kiadó: Fehér Géza

1451.44. Hungária Nyomda Rt. Budapest

Felolós: vitéz Bánó Lehel igazgató

Bevezető.

Tolnai Vilmos nagy magyarító szótárával hatalmas fegyvert adott a szükségtelen idegen szók ellen harcolók kezébe. Övé az úttörés érdeme és múlhatatlan dicsősége.

Ez a harc, melynek soha megállania, soha szünetelnie nem szabad, újabban kivált a „Magyarosan“ folyóiratban s a derék magyar nyelvvédő könyvekben lendült föl.

Nagyra kell becsülni azokat a szolgálatokat, melyeket mindezek a nyelvtisztaság ügyének tesznek. És a magam szóalkotásainak a világért sem óhajtanék elsőbbséget adni olyankor, ha az eddigi ajánlások megfelelnek, kielégítenek, helyénvalók. Az én munkám nem kíván egyéb lenni, mint segítség, pótlás, kiegészítés.

Nézzük, hogyan állunk ma!

Látván látjuk, hogy egy évszázaddal a nyelvújítás lezajlása után újra megnehezült a helyzet. A szakadatlanul előretörő idegen szóözön csak gyöngén ellenálló akadályokra lel. A bezúduló iszapos vízár egyre mossa, morzsolja, tördeli, mállasztja a gátakat. Akik pedig (vajmi kevés a legény a gáton!) el akarják hárítani a nemzeti nyelvünket fenyegető veszélyt és fölemelik szavukat és dolgoznak, — azok, — sajnos, kevés megértésre találhatnak.

Érdekes, hogy a mai napok nyelvújítóját gyakran

mekkora idegenkedés és rosszindulat szokta fogadni. Az új szót ezer gánccsal illetik, fölösnek nyilvánítják, a legjobb esetben agyonhallgatják. Hivatkoznak a jóízlésre, az idegen kifejezés megszokott, „európai“ voltára. Az idegennek bizony a legtöbb esetben nyert ügye van az ajánlott magyar szóval szemben.

De mondjuk ki magyarul az igazat: új szavakkal szemben különösen azok vannak ellenérzéssel, kiknek saját ügyszeretelük gyöngé lábbon áll, vagy akiktől alig telnék egészséges, kielégítő szómagyarítás. Azoknak, akik azt vetik ellen, hogy ebben vagy amabban az esetben kár volt a fáradságért, azt felelem: Az a gond, melyet édes anyanyelvünk fejlesztésére, dúsitására, csinosítására, javítására fordítunk, sohasem lehet szertelen mértékű!

Hálával gondolok azokra, akik szóval-tettel elősegítették dolgozásomat. Így az indítást, a bátorságot Tolnai Vilmos buzdító levele adta. Néhai, áldott emlékezetű jeles tanárom, Fejér Lajos izzó fajszeretete több mint öt évtizeddel ezelőtt irányt mutatott nékem; később, munkám megindulta után tevékenyen támogatott. Kedves kötelességet teljesítek továbbá, amidőn e helyt őszinte köszönetemet rovom le (nem rég elhunyt) Bakonyi László, azután Balassa József, Horger Antal és Tiszamarti Antal tisztelt barátaimnak, kik kéziratomat jóindulattal fölülvizsgálták és megbírálták.

Szükségesnek tartok egy nyomatékos figyelmeztetést. Gyakori tünemény, hogy az idegen szónak többféle az értelme. Szabatos képzettartalma szintén sokszor elhomályosult. Viszont az a szó, melyet én ajánlok, csupán bizonyos kapcsolatban, árnyalatban, vonatkozásban használható, az idegennek csak egy

jelentését adván vissza. Én az ilyen esetre mindig rámutatok.

Önálló gondolattól fogant, magyaros észjárásból fakadt szóalkotásokkal óhajtottam előállani, és legyen szabad olvasóim figyelmébe ajánlanom a következő idézetet:

„Ha valaki egyetlenegy szóval, egyetlenegy fordulattal gazdagítani tudja a magyar közösség nyelvét, vagy ami ennél sokkalta nehezebb: egyetlenegy idegenséget ki tud gyomlálni belőle, az olyan tettet visz végbe, amelynek nemzeti jelentőségével szemben a legragyogóbb nyelvtudományi értekezésnek is el kell halványodnia.» (Laziczius Gyula, M. Ny. 1939:133)

Magyar szót akarunk magyar ajakra adni, s ezzel a törekvéssel igyekszünk az isteni Gondviselésnek hálánkat tanúsítani azért, hogy magyarnak teremtetett bennünket és hazát adott nekünk!

Sopron, 1943 november havában.

Fehér Géza

nyug. áll. gimn. igazgató

Fejtegetések.

agrár: földész; agrikultúra: földészet.

Förlújítás. A NyÚSz (99) szerint legelőször Fogarasi Jánosnak 1833-ban megjelent Diák-magyar Műszókönyvében fordul elő, — de megjegyzi: „Nem igen jött divatba“. Sem Kel., sem Bal. nem szótárolja. Legutóbb Cz F.-ban (2:930); uo. földész: „aki okszerű földművelést űz“. És „földészet“ am. „tudomány, mely a földnemek, illetőleg földtalajok különféle tulajdonságait leginkább gazdasági, vagyis termelési tekintetből tárgyalja“. — A „földész“ szó képzése szabályos. Mainapság, mikor hemzsegnek az *-ászat*, *-észet* képzésű főnevek (pl. fogászat, kertészet, méhészet, sebészet stb.), ki ütköznék meg azon, hogy „földész“ ige nincs, aminthogy „fogász, kertész, méhész, sebész“ igét sem ismerünk. Az *-ászat*, *-észet* ma már „élő képző“ (l. NyÚSz 395). — *Példamondat*: Kétségtelen, hogy nálunk a *földésskérdések* helyes megoldása fontos nemzeti föladat.

akkord: egyhangzat.

(Csakis zenében való használatra.) Lássuk az „akkord“ eddigi magyarításait! Tol. szerint az „akkord“ am. „zenei hangzat“; ez jó volna, de nem magyarártás, mert annak egyetlen szóval kell történnie. Tol. az „összhang“-gal helyesen a „harmóniá“-t fejezi ki. A Nykv. ellenben az „akkord“-ot „zenei összhang“-

nak mondja. Sőt a zenei szakembernek, Siklós Albertnek „Zenei Lexikon“-ában az „akkord“ am. „hangzat“ és „összhang“, — de a „harmónia“ szintén „összhang“. — „Harmónia“ és „akkord“ fogalmilag nem fődik egymást. „Harmónia“ (v. eufónia) általában a zenei szépséget jelenti, mely a fülnek jólesően kellemes. Az „akkord“ (v. konszonancia) együtt, v. közvetlenül egymásután hangoztatott zenei hangok egybe- és összhangzó együttese. Ez utóbbit „zenei alakzat“-nak lehetne mondani. A kétféle fogalmat nem szabad összezavarni, és e végből a magyar műszóknak is különbözőeknek kell lenniök. E szerint a „harmónia“ megmarad „összhang“-nak, az „akkord“ ellenben lenne „egyhangzat“, azaz egynek hangzó zenei együttes. — Az „egyhangzat“-tal vö. az „egyfi“ am. egyetlen fiú, meg az „egytestvér“ alakokat. „Harmóniatan“, *Harmonielehre* am. összhangtan, nem pedig összhangzattan! — *Példamondat*: A kemény C *egyhangzattal* (c-e-g) rokon a lágy A (a-c-e) *egyhangzat*.

akrobata: izomművész.

Ezzel helyettesíthetni a Nykv.-ben (és másutt) található „erőművész“-t. Ugyanis az „erő“ lehet lelki, szellemi erő is, holott itt különösen a testi erőre kell gondolnunk. Az új szó síma, kellemes ejtésű. — *Példamondat*: Az *izomművészmutatványok* nagy közönséget vonzanak a műkörbe (cirkusz).

akusztika: hallatás.

Vö. csengetés, forgatás, hullatás stb. Az idegen szó kétféle fogalmat jelöl, még pedig 1. hangtan, 2. a hangnak teremben való visszaverődése. Itt csakis

a második jelentésre gondolunk. — Az ajánlottam főnév a „hallat“ (*audire facio, hören lassen*) műveltetősige származéka. A terem jól (v. rosszul) adja a hangot, vagyis a teremben jól (rosszul) hallható a beszéd, az ének, a zene: a teremnek jó (v. rossz) a hallatása. Az új szó dr. Tiszamarti Antalnak köszönhető. — *Példamondat:* A jó hallatású hangversenyterem egészen megtelt.

allegória: többeshasonlat.

Vö. többesszám. A fogalomnak iránytani meghatározása ez: „Az allegória valamely gondolati dolognak érzékelhető képben való föltüntetése *több mozzanaton keresztül*“ (Stilisztika Zlinszky—Pintér 2. kiadás 41). — Továbbá: „Egy hosszabb, *több gondolatra* kiterjedő metafora“ (Révy—Lengyel Stilisztika a leányközépiskolák IV. osztálya számára, 129). — A metafora pedig tudvalevőleg hasonlóságon alapuló szókép. — Természetes, hogy gyakorta az allegóriának „jelképes beszéd“-del való fordítása van helyén, melyet a Nykv. ajánl. Tol. is közöl olyanokat, melyek sokszor megfelelnek, mégpedig: képbe öltöztetés, képes beszéd, képlet, példázat. — *Példamondat:* *Többeshasonlat* Arany János Toldijában az álom, mely pillangó képében száll Miklós szemére (IV. É. 1. verssz.).

altruista: öntelen.

Tol. az *altruista* szónak kétféle értelmezését adja. Az első értelemben nem is magyarázza; ehhez nyúlok én. Második jelentésül az „önzetlen“, „emberszerető“ szavakat közli. — Megcsinálták az *önös, önző* szavakat s ez az utóbbi szerves részévé lett nyelvkincsünknek.

De akkor szabad egy lépéssel tovább menni, s ezek el-
lentétéül az *öntelen*-t ajánlanom, mert szükség van
reá. — *Példamondat*: Az Altruista Bankot, melyet az
1911:XV. t.-c. alkotott, magyar szóval *Öntelen Bank*-
nak lehetne elnevezni.

amulet, talizmán: varázstárgy.

Amulet latin eredetű, talizmán görög-arab-francia
szó. Mi az amulet? Kis tárgy, érem, szobor v. babonás
szöveggel teleírt rudacska, melynek bűvös védőerőt
tulajdonítanak. A mohammedánok ma is viselnek
amuletet. A perzsák talizmánnak hívják. — A Nykv.
szerint: bűvös tárgy, varázsszer. De ezek közül az első
nem magyarítás, hanem csupán magyarázat, a máso-
dik pedig förtelmes hangzású, olyan, mint messziről
gőzfűrészt csikorgása. A *-zst* mássalhangzótorlás a
„varázstárgy“ szóban símábban ejtődik, nem esik
rosszul a fülnek. — *Példamondat*: Rusztem erősen
hitte, hogy nem eshetik baja a csatában, míg a *varázs-
tárgyat* viseli mellén.

analógia: olyanság.

És ennek alapján *analóg* eset v. tünet: *olyansági*
eset v. tünet, v. olyanság esete v. tünete; *analógiátlan*
(újítás): *olyanságtalan*; *ad analogiam*: *olyanság nyo-
mán*. Éppenséggel nem fölös szóalkotás, mivel az új
szó sajátos, egyetlen, pontos, határozott értelmű.
Ugyanis a Nykv.-ben közölt szavak: „megegyezés,
hasonlóság“, korántsem jelentik minden esetben azt,
hogy „analógia“. — Hasonló szóképzés már 1645-ben
Geleji Katona Istvánnál „*miség: quidditás*“ és „*mi-
neműség: valor*.“ Ilyen a Dugonics Andrásé: „*mekko-*

raság: *quantitas* (A tudákosságnak könyvei 1784), ilyen a Szász Károly tollából való: „milységszó“ am. melléknév, MNyr. 1872:81, — ilyen ez is: minőség (*Beschaffenheit, Qualität*). Találkozunk a „hogyan-ság“ és a „féleség“ kifejezésekkel is. — Újnak véltem az „olyanság“ szót. Akkor akadtam arra rá, hogy már Arany János is használta. Ő ugyanis a Szépírodalmi Figyelőben (1861. I. évfolyam 32—36. szám) Szász Károly költeményeit bírálván, ott így írt: „Pályaemlékek“ négy szakasza némi *olyanságot* mutat föl a „Szív története“ négy versszakával. Mindenik életírási mozzanatokon épül, s mindenik az ismét-boldog szerelmen végzi“. — *Példamondat*: A hagyományon kívül még egy más főntartó, megőrző erő is szerepel a nyelv életében, s ez az *olyanság*.

anarchia: közrendbomlás; anarchista: közrendbontó.

A Nykv. következő fordításait közli: fejtelenség, fölfordulás, törvénynélküliség, zűrzavar, — én azonban úgy érzem, hogy az, amelyet ajánlok, megfelelőbb politikai műszó. — *Példamondat*: Az országban a kormányzat gyöngesége miatt *közrendbomlás* állott be,

autó, automobil: gépely.

A „gépkocsi“ szót nem használhatjuk mindig, mikor az „autó“ származékait s összetételeit kívánjuk magyarítani. Ezért tett Dengl (421) kérdőjelet az „autózni?“ után. Kétfagú főnév kezelhetőbb, alkalmazabb a szószármaztatáskor. A „gépely“ szó, — melyet „gép“-re csonkítottak — azt jelentette: „vízemelő masina“, — ez ma már nem használatos. Ez okból

bírvást új jelentést lehet reáruházni. Hadd kapja a „géperejű jármű“ jelentést. „Gépely“-t Bal. kihalt szónak jelzi, és az nem is nyert már polgárjogot sem a „Technikai Lexikon“-ban, sem az Új Idők Lexikonában, sem az egészen új Kel. Th.-ban (1942). — A tájbeszédben ma is él „gépely“ (Kapnikbánya és vid. Nyelvtud. Közl. II:376). A régiségben pedig járatos szó volt: vannak reá adatok már 1530- és 1553-ból (Ny. Sz.: 1 : 1079 és Okl. Sz. 298). — „Gépely“ rövidebb, simább, mint „gépkocsi“. Hadd emlékeztessenek arra, hogy annak idején pl. a „kerékpár“ elfeledtette a „vasparipá“-t; az az elv érvényesült akkor is: A jobb ellensége a jónak! — A Nykv.-ben hiába keressük az „autobusz“ meg az „autotaxi“ (taxi) magyarítását. „Autobusz“ am. „társas“ (ajánlotta Hegedüs Loránt). *Autodefekt: gépelyhiba; autogarázs: gépelyszín; autostráda: gépelyközút; túraautó: utazógépely; soffőr: gépelykocsis, v. röviden Tiszamarti Antal szerint: gépelyes.* — *Példamondatok:* A *gépely* tüneményes gyorsasággal száguldott el. Az első gépszeszlőkögős (benzinmotoros) *gépelyt* Daimler német gyáros készítette 1886-ban.

autotaxi: mérősgépely v. egyszerűen, röviden: mérős.

Vö. társas (autobusz). Az autotaxi „viteldíjmérő-készülékkel ellátott automobil“. — Az -ós, -ős képző megszokott cselekvést fejez ki, s az ily módon alakult melléknevek néha főnévül is használatosak, pl. ismerős, tudós. *Példamondat:* Az állomáson egyetlenegy *mérőst* sem találtam.

autotaxisoffór (taxisoffór): mérőskocsis. *Példamondat:* A mérőskocsis majd megmondja a legközelebb induló vonatot.

automata: önmozgó.

A Nykv. az „önműködő“-t meg az „önműködő gép“-et közli, — úgy, amint már Tol. tette, ki átvitt értelemben „bábember“-rel fordítja. — Az „önmozgó“ nem a magam csinálmánya: Kel. Nagy kézi Szótára (1929) magyar-német részében bukkanok rá, ahol mint melléknév am. *automatisch, selbstbeweglich*, mint főnév pedig am. *der Automat*. — E szótár német-magyar része azonban már nem közli. Újra föltűnik az „önmozgó“ Kel. Th. magyar-német részében (1942), holott kimaradt e szótár német-magyar részéből is. Ott „önműködő gépezet v. szerkezet“ található. — A fogalomnak lényeges jegye a mozgás, mivel az automata olyan gépezet, amelyet a benne fölhalmozott erő az emberi kéz segítsége nélkül mozgat. — Az „önmozgó“ szót rövidsége is ajánlja. Vö. önálló, ~ gyújtó, ~ hevítő (autogejzir), ~ kötő stb. — *Példamondat:* Az önmozgók közül különösen Kelemen Farkas sakkozó törökje tett nagy hírnévre szert.

autóz: gépelyez.

L. autó. A -z olyan igék képzője, amelyek az alapszóban megnevezett eszközzel v. tárggyal való működést jelentenek, pl. botoz, kormányoz, vesszőz. — *Példamondat:* Az öregurat alig fárasztotta ki az ötórás gépelyezés.

cirkusz: műkör.

Kel. szerint „színkör“. De sem ez, sem „műszín-

kör“ nem felel meg, mert a cirkusznak a színházhoz, színpadhoz semmi köze. — Összetételekben „mű“ mint előtag sokszor azt jelenti: „művészi“, pl. műtárgy, műemlék stb. — *Példamondat:* A műkör sok értékes állatban bővelkedik.

demilitarizál: hadtalanít. L. militarizál.

determinizmus: szabottságtan. Szécsi Ferenc idevágó szóalkotása: „meghatározottság (tana)“ ugyanezt fejezi ki, de kelleténél hosszabb. „Indeterminizmus“ Szécsi Ferenc nyomán helyesen: „akarattan“. — *Példamondat:* A szabottságtan, az akarattannal ellentétben, tagadja az emberi akaratnak szabadságát.

detronizál: tróntalanít.

A Nykv. szerint: trónjától megfoszt. Amit azonban egyetlenegy szóval, az igével tudunk megmondani, minek annak kifejezésére főnév és ige? De a „detronizálás“ számára hadd maradjon meg a: „trónfosztás“. — *Példamondat:* III. Napoleont tróntalanították.

diéta: étszabás (csakis a táplálkozás terén!).

Vö. a következőket: *éthordó, étlap, étolaj, étrend, étterem, étvágy*, — másfelől pedig: *árszabás, díjszabás, rendszabás*. A Nykv. azt közli: „szabott étrend“, de amit én ajánlok, rövidebb, tömörebb. Diétásan él am. szoros étrendre van fogva, étrenden van. — *Példamondat:* A nagyobb testmozgás s az étszabás megjavítja a betegnek állapotát. Diétás nővér: *étrendes nővér*.

diétás beteg: szabottétű beteg.

A régiségben, valamint a mai népnyelvben egyaránt megvan az *ét* mint önálló főnév „evés, étel“ jelentéssel, Bal. 1:191, és M. Tsz. 1:518. Már a kolozsvári Cisióban, 1592-ben is rátalálhatni NySz. 1:711. — *Példamondat*: A gyógyítkozóban (a szanatóriumban) a *szabottétű betegek*re különös gondot fordítanak.

dilemma: kétválasz.

A Nykv. adta „kétélű okoskodás, szorult helyzet, választút“ hosszabb és nehézkes kifejezések. „Válasz“ a régiségben nemcsak „felelet“-et, hanem „választás“-t is jelentett, l. Kel. Jó Magyarság 74. Példa erre a Ny. Sz.-ban (3, 987) : Mykoron vy (= új) vaida valazra (= választásra) ment a dolog, myndenkor zokas volt, hogy a chyaus (= csausz) passanak küleon anyan-dek jarion (Kunnit Recheb bég lev. 1576. Révay kéziratai közt). — Szécsi Ferenc szerint: nehézválasz. — Vö. háromszög, négyszög, háromszögelés. — Dilemmában van: *kétválaszon van, kétközben van* (Tol.), *kétválasz előtt áll*. — *Példamondat*: A bécsi kormány 1849 március 4-én kiadott új birodalmi alkotmánya súlyos *kétválasz* elé állította a magyarságot: t. i. meghódolás v. elszakadás.

dramaturg: színbíró.

A dramaturg „a színházhoz benyújtott színdarabok bírálója“ (Hor. 102). Szótáraink nem közlik megmagyarítását. Ám mivel a Nykv. a „dramatizál“-nak megfelelő szót közöl („színre alkalmaz“), nincs ok arra, hogy a „dramaturg“-ot is ne magyarítsuk meg. Az ajánlott — elég rövid! — összetett főnév utótagja

(-bíró) egyetérő a „bíráló“ szóval. Ezt bizonyítják a közkeletű „műbíró“ és „pályabíró“ kifejezések, így tehát „bíró“ összetételekben „Kritiker“-t is jelenthet, nemcsak „Richter“-t. Olyan összetételünk pedig bőven van, melyben az előtag „szín“ (die Bühne, die Szene). Ilyen főnevek pl. színdarab, színpad, színház, színigazgató, színjáték, színiköltő, színikör, színlap, színmű, színpad, színpártoló, színtársulat. — *Példamondat:* Annyi jeles mű akad az előadható színdarabok között, hogy a *színbíró* nehezen tudta eldönteni, melyiknek adjon elsőbbséget.

eszeájg: étyszer.

A Nykv. „evőeszköz“-zel magyarítja. Szécsi Ferenc szerint pedig: „evőszer“. Az „ét“ a régi nyelvben önálló főnév volt „evés“ jelentéssel (l. a „diéta“ meg a „diétás beteg“ címszó alatt), — újabban pedig sok összetétel előtagja. Ilyenek: étcső, éthordó (pincér), étlap, étrend, étvágy stb. — *Példamondat:* Az étteremben a terítékekből még hiányzanak az *étszerek* meg a sótartók.

fundus instructus, instrukció: anyagszer.

Tol. és Hor. (139) szerint „mezőgazdasági felszerelés“, míg a Nykv. figyelmen kívül hagyja. — Az „anyagszer“ szót nem én készítettem: Fogarasi Jánosnak alkotása az (Magyar és német zsebszótár 1845). Ő azt az értelmet adta neki: „Mindenféle szer, járság, melyből valamit készítenek, különösen kereskedési árucikkek (Cz. F. 1:162)“. — Lám, én más jelentésben használom. — Az ajánlott összetett főnévnek előtagjával a nyers valóságok, az anyag világába

lépünk be, utótagja a régiségben s a nép körében egyaránt kedvelt szó, melyet pl. már az 1531-ből való Érsekújvári kódexben „eszköz“ jelentéssel olvashatunk. Midőn a nyelvújítók a „szerel“ igét és származékait képezték (a NyÚSz szerint „fölszerelés“ először 1807-ben Baranya vármegye tiszti szótárában szerepel), akkor a „szer“-nek a régiségben járatos vagy tízféle értelme közül éppen a „szerszám, eszközök“ jelentésére gondoltak. — Kel. szerint is „szer“ am. „das Gerät, das Material, das Mittel, die Requisiten“. Erre a jelentésre utal az a mondás is: „Se szeri se száma“. — *Példamondat*: A főúr a nagy birtokot teljes *anyagszerével* együtt eladta.

gratuláció: szerencsézés v. szerencsézet; gratulál: szerencséz v. megszerencséz; gratuláns: szerencséző.

A Nykv. szerint „szerencsét kíván, köszönt, üdvözl“. Világos azonban, hogy vkinek előre kívánhatok szerencsét, mikor még nem jött el ideje a gratulálásnak, és viszont köszönthetek, üdvözölhetek vkit anélkül, hogy egyúttal meg is gratulálnám. E szavak tehát kelleténél általánosabb értelműek. Amikor a „szerencséz“ igét ajánlom, akkor az nem is „nyelvújítás“, hanem csak egy feledésbe merült jó magyar igét támasztok föl. Nincs meg Kel. Th. legújabb (1942) szótárában. Elvéve, ritkán még a mai közbeszédben is előfordul. Szerencséz „gratulor, beglückwünschen“ jelentéssel olvasható a Régi Magyar Költők Tárában: „Más seregben hajtnak szép borjus inóket, szerencsézi vendég ott mindketten őket“ — és 1630-ból idézem ezt: „Minden philosophusok köszöntötték, szerencséztek Alexandert“. A „megszerencsézés“-re is van adat

a régieknél. — Hangsúlyozom, hogy a „szerencséz“ ige -t ragos névszókkal szerkesztendő, tehát „szerencsézek vkit“. — A -z képzővel olyan igéket alkotunk, melyek az alapszóban megnevezett dolognak tevéseit, csinálását fejezik ki, vö. dolgozik, figyelmez stb. — *Példamondat:* A szerencsész vendégek egymás kezébe adták a kilincset.

herold: hírlő.

Ezt a szót Vörösmarty használta. A hibás „hírnök“-öt Helmezy Mihály faragta és közzétette 1834-ben a „Philosophiai Műszótár“-ban. Az „Antibarbarus“ már 1879-ben hibáztatta a „hírnök“-öt, mégis szívósan él (I. Kel. Th. 1942). A „hírel“ am. „vulgo, verbreiten, laut erzählen“ már Rákóczi Ferenc leveleiben megtalálható (Archivum Rákóczianum 5, 4): „Azt állítván és hírelvén“. — A jóhangzásra nézve vö. ezeket: kéklő, könyöklő, ünneplő, vendéglő, veszteglő stb. — *Példamondat:* A hírlő megvitte a király üzenetét.

hipnotikus: révült; hipnotizál: révít; hinotizór: révítő; hipnózis: révülés, révület, révítés; hipnózisba jut: révül, elrévül.

A Nykv. a következő szókat adja: delejes, igéző, hatalmába kerít, igéz. Ezek közül az „igéz“ átvitt értelemben természetesen megfelel. Méltán csodálkozhatunk azonban a „delejez“ ajánlásán, mert „delej“ Bugát Pál faragta rossz szó; ő a „dél“ és „éj“ szavakból erőszakolta. — Bal.-ból azt olvassuk: réül, révül, rivül — régi, kihalt szó, azt jelenti: önkívületi lelkiállapotba jut. Célszerűnek látszik új használatban föltámasztani! L. három kódexben is: Ehrenfeld—

Érdy—Jordánszky k. (Ny. Sz. 2, 1431). Csupán egy adatot lássunk, mégpedig a Jord. k.-ból (741): „Esek azonközben lelki révülés ő reá“. Bal. (2, 176) közli: „Újabban a hipnotikus állapot, a *trance* számára ajánlották a *réület* felújítását.“ — *Példamondat*: A férfiú *mély révületbe* merült.

humor: bölesderű; humoros: bölesderűs.

Megmagyarítása bajos, de így, összetétellel, talán megközelíthető. Mi a humor? „Olyan derűtségg, mely mögött komoly érzés és gondolat rejtőzik“. A humoros embert körülbelül az átlagnál okosabb embernek kell képzelnünk, úgyszólván bölesnek. Hogy az ajánlottam összetett főnévben az utótag (*derű*) a lelki életre vonatkozik, arra a szó előtagja (*bölcs*) mutat. — *Példamondat*: Jókai Mór *bölcsderűjének* egyik nagyon gazdag bányája a diákélet.

imponál: bámít; ez imponál: ez bámít; imponál vkinek: bámít vkit; nekem nem imponál: nem bámító, engem nem bámít; imponáló: bámító.

A Nykv.-ben *imponál* am. csodálatra késztet, tiszteletet parancsol, és u. o. *imponáló* am. csodálatra késztető, lenyűgöző, tiszteletet parancsoló. Bármily megfelelők és szépek ezek, mégsem sikerült velük visszaszorítani a magyarosságrontó szavakat, melyek ellenállhatatlan kényszerrel tolakszanak elő a közbeszédben. Ezért igyekezzünk új szóhasználatunkkal még egy újabb gátat építeni az idegenség ellen. — *Bámít* található Kisfaludy Sándornál (Gyula 5:22). Úgyszintén megvan

I. a régiségben. Calepinus 1592: *elbámít, erstaunen machen*. Molnár Albert Dictionarium 1621: *bámít*:

staunen machen. Megbámít: ugyanazzal a jelentéssel Pázmány Péter Kalauz 1613; *bámítás: stupefactio*, Pósa-házi János Igazság istápjá 1669 (I. 357); II. a vidékies nyelvben: *elbámít:* bámulásra, csodálkozásra gerjeszt, elrémít (gyermeket rémes dolgok elmondásával) Szeged, Csallóköz, Erdővidék) M. Tsz. 1:94.

Példamondat: Ez a férfias, nyugodt beszéd *elbámította* a tömeget.

intuición: önihlet; intuitív: önihletett.

Mi az intuición? Az intuición, ellentétben a diszkurzióval, vagyis a fogalmi következtetésen alapuló megismeréssel, közvetlen, szemléleti, az elme egyetlen rávillanásával történő megismerés. Tehát belülről eredő, magakész lelki jelenség, vagyis önihlet. Vö. önérzet, öntudat. A Nykv. szerint *intuición:* ihlet, megérzés, megsejtés, sugallat, *intuitív* pedig: ihletes, megérző, ösztönös, sugallatszerű. E szerint *intuición = ihletés* stb., de ha fölcserélem az egyenlet két oldalát, így: *ihlet = intuición*, azonnal meg kell állapítanom, hogy vmi nem egyezik, mert nem minden ihlet stb. intuición. — Az ódon „ihlet“ ígét és főnevet a 19. század elején a költők támasztották föl halottaiból, elsőül Baróti Szabó Dávid 1816-ban. A régiségben volt egy „*ihel*“ ige, melyet ma „ihlet“ alakban használunk, s egy „*ihlés*“ fn., — ma: „ihletés“. Az 1508-ból való Döbrentey-kódex-ben ez olvasható: Szellet hol akar, ott *ihl = spiritus ubi vult, spirat*; 1592-ben, Calepinus szótárában *ihlés = enthusiasmus*. — *Példamondat:* Bergson fölfogása szerint az ismeret legbiztosabb forrása nem az értelem, hanem az *önihlet*.

irredenta: jusstartó; irredentizmus: jusstartás.

„Fölszabadító törekvés“, melyet a Nykv. az utóbbinak helyébe ajánl, keveset mond. — „Juss“ a nép nyelvén főleg örökséget jelert. Én is ebben az értelemben használok. Arany János „Toldi“ II. énekében (11. versszak) azt írta: „Add ki a jussomat; pénzt, paripát, fegyvert!“, s ez Lehr Albert magyarázata szerint: örökségemet, részemet. Minthogy minden igaz magyar azt vallja: „Csonka Magyarország nem ország!“, azért jusst tartunk az Árpádtól reánk hagyott egész ősi földre: ez a magyar jusstartás! — „Juss olyan közönséges szava a magyarnak, hogy nem is jut eszébe annak, aki használja, hogy latin szót mond“ (Balassa József „A nyelvek élete“ 1938, 74). — *Példamondat:* A *jusstartó* törekvéseket nálunk az elsők között a Területvédő Liga karolta föl.

jubilál: évünnepele; jubiláns: évünneplő; jubilaris: évünnepi; jubileum: évünnep.

A Nykv.-ben közölt magyarázások nem helytelenek, ám az „ünnepele, ünnepi, ünneplő“ szók nagyon is tágkörűek, mivel nemcsak az az ember „ünnepele“, aki „jubiláns“, hiszen az ünnepele egyszerűen nevenapját is ülheti meg. — *Példamondat:* Bár már békében tarthatná meg a Petőfi-Társaság hetvenedik *évünnepele!*

kánikula: hévidő.

A magyarázó szótárak nem foglalkoznak vele. A „hévforrás, hévfürdő“ főnevek előtagját (hév am. hőség) jól lehet összetételbe beszerkeszteni. — *Példamondat:* A *hévidő* a Földközi-tenger déli partvidékén augusztus havában szokott lenni.

koloratúra, fioritúra: daldíszítés; koloratúrénekes (-nő): díszítődalos (-nő).

Példamondat: A *daldíszítés* könnyű hangvételt s igen nagy gyakorlatot követelő énekmód.

kondoleál: részvétez; kondoleálás: részvétezés.

A Nykv. szerint: kifejezi részvétét, — részvét-nyilvánítás. Az előbbiben az idegen szó a lefordításkor két szóba tört, az utóbbi pedig bizony hosszú szó. — A „részvétez“ ige -t ragos főnevekkel szerkesztendő. — *Példamondat:* Az alispán elsőül sietett a gyászoló özvegyet *részvétezeni*.

lokálpatrióta: tájhazafi; lokálpatriotizmus: tájhazafiság.

Kel. Th. egészen figyelmen kívül hagyja mindkettőt. *Lokálpatriotizmus* Tol. és Hor. szerint: „helyi hazafiság, helyi kegyelet“, a Nykv. azt is adja: „szűk-körű hazafiság“. Ezek nem egyebek, mint körülírásos magyarázatok, az igazi magyaráttal azonban mindenik adós marad. Kel. azt közli: „vidékiekedés, tréfásan: helyiérdekű hazafiság“. — Vö. tájbonctan, tájfajta, tájszó. — *Példamondat:* A szepesi németek *tájhazafiak* ugyan, de igen jó magyarok.

lornyett, lornyon: nyeles.

A Nykv. szerint „kézi szemüveg“. De a *nyél* szó jobban mutat rá az egybekötött érzékellhető mozdulatra. A lornyett ugyanis „nyéllal ellátott szemüveg“. Különben is a magyaráttal egyetlenny szóból kell állania. — Amikor a „nyeles“ melléknevet önálló főnévül használom, akkor a „nyeles“ mn. jelentését tu-

latosan a „szemüveg”-nek vele együtt szereplő képzetével gazdagítottam. A magyar nyelv szókincsében bőségesen akad ilyenre minta. Ez a tapadás nyelvi jelensége, melyet pl. akkor észlelhetünk, midőn a jelzőkhöz hozzátapadt a jelzett szó képzettartalma is (Horger Antal: A nyelvtudomány alapelvei, 1914, 107—108). Hadd soroljunk föl néhány példát: béres és kezes (ember), fogas (hal), hiltves (feleség), lábas (edény), leves (étel), ujjas (nagykabát) stb. Vö. a „mérős” (autótaxi) és „társas” (autobusz) szavakat. Ezek mintájára „nyeles”-t joggal tehettem főnévvé. — *Példamondat:* Nagynéném méltán büszke finomművű, régi nyelesére.

manikűr: körmész, kézkörmész; manikűrös kisasszony: körmész kisasszony; manikűrözni: körmészni; manikűrözés: körmészlet.

Vö. fogász, szemész. — *Példamondat:* Juliska tegnap körmészttette magát.

mainé: délelőző.

Tol. meg a Nykv. szerint: „délelőtti felolvasás, délelőtti előadás, délelőtti hangverseny”. Ki ne látná azonban, hogy mindezek nem egyebek, mint az idegen szó magyarázatai, holott egyetlen szóval való magyaráításra volna szükség. Célszerűbb tehát a jellegzetes, külön szó, amilyen a „délelőző”. — A melléknévet s a melléknévi igenevet gyakran szokták önálló főnévül használni, pl. reggeli, tízórai, ebédlő, folyosó stb. — *Példamondat:* A délelőzőn fővárosi művészek is fognak szerepelni.

médium: közöttes; médiumitás: közöttesség.

Én itt csupán a szellemtanban hívők, a spiritisz-

ták médiumaira gondolok; a Nykv. közölte „közép, közeg“ pedig nem vonatkozhatik ennek a „médium“-nak megmagyarítására, erre nézve a Nykv. cserben hagyja a keresőt. — A „köztes, közöttes“ már első előfordulásában, 1832-ben melléknévül van használva: köztes érték, közöttes örs, — és a KelTh. szótárában közöltek is — közöttes előjáró, ~ kereskedés, ~ termény, melléknévnek tüntetik fel. — Újításom, hogy főnévvé teszem; ez az eljárás már megtörtént a „helyettes“ szóval: a tapadás nyelvészeti jelensége ez. — Vö. még ezeket a névutókból -s képzővel származtatott névszókat: *fölöttes, mellettes, mögöttes*. Megjegyzem, hogy Simonyi Zsigmond a „Helyes magyarság“-ban nem hibáztatta ezeket az alkotásokat. — *Példamondat*: Jó *közöttes* az, akinek nagy a sugallatfölvéző képessége, tehát szuggesztibilitása.

militáris, militarista: hadi, hadipárti.

Kár volna („katonai“ mellett) elfeledkezni a régi jó magyar „had“ szóról, mely rövid, jóhangzású és további szóalkotásra alkalmas, ilyen pl. *militarizál: hadasít; militarizmus: hadiszellem*. — *Példamondat*: E bátor és harcratermett népből korán fejlődhetett ki a *hadiszellem*.

miniatűr: kicsid.

„Miniatűr“ általában kisalakú rajzot, tárgyat jelent. A Nykv.-ben: „apró, kisalakú, kis kép, kisméretű, parányi“. Nem lehet állítani, hogy ezeknek értelme pontos, és mindig fődnek a „miniatűr“ fogalmát, amely nagy emberekről szóló rövid anekdotát is jelölhet. — „Kicsid“ mint mn. megvolt már a régiségben,

szerepeit az árpádkori személynevek közt (M. Nyt. 2: 106), él azonban ma is mint tájszó a Székelyföldön „kicsiny“ jelentéssel. Olyan képzés, mint: *apród* (fn. és mn.), *gyöngéd* (mn.). — *Példamondat: Kicsidekkel* szemléltetően ábrázolgatták a szöveg értelmét.

monokli: félnéző.

A Nykv. szerint „félszemüveg“. De amit én ajánlok, csak három szótagból áll. Nyelvünk pedig kedveli a háromtagúságot. Példák erre a szóképzésben: *félelem, halandó, hivogat, ingovány, szakadás, toldalék, töredék, tudomány, üldögél* stb. — A folyamatos cselekvés igeneve az eszközt jelentheti, pl. *ásó, fúró, mosdó, véső* stb.; mindezeket az igeneveket főnévül használjuk. Így ezek analógiájára (olyanságára) „félnéző“ olyan eszközt jelöl, amellyel nézünk, noha csak félannyit látunk. — *Példamondat: A félnéző*, amely voltaképpen a félszem törési rendellenességeinek helyreállítására való, sokszor azoknak eszköze, kik viselésével az előkelőség látszatát óhajtják kelteni.

motor: lökögő.

A Nykv. szerint „hajtógép“, — de „lökögő“ jellegzetesebb és különlegesebb kifejezés, mint amaz. — Tájszót veszek át az irodalmi nyelvbe. Ugyanis „lökög“ (lökög) Háromszék- és Udvarhelymegyében am. lüktet, pl. a sebem, — lükög a fájós ujjam (M. Tsz. 1 : 1364). A székelyek nyelvérzéke teljesen szabályszerűen származtatta a *lökög* (lökög) igét a „lök“ alapszóból. A szóalkotás -g gyakorító képzővel történt. „Lökög“ annyit mond, mint „sokszor lök“, tehát ugyanazt fejezi ki, mint: *lökдös, lökөгet, löкөд*.

Ilyen módon alakultak pl. ezek is: *húzog, szopog, tátoz, vonag* stb., és vannak bőven nem élő alapszókból keletkezettek. Ezek rendszerint hangot vagy mozgást jelentenek, mint pl. *korog, ropog, röhög, zokog* stb. — A „lökögő” nyelvi alak igazolására megjegyzem, hogy az -ó-ő-képzős melléknévi igenévnek főnévül való használatára nagy bőségben tudunk példákat idézni. Ilyenek: *adó, ásó, ebédlő, eső, földő, gyíkleső, olvasó* (Rosenkranz) stb. — Motorikus: *lökögőzött*; motorizál: *lökögőz* — ennek értelme pontosabb, mint a „gépesített”-é (Nykv.), mert a gépnek ezer fajtája van. „Motorkerékpár”: *lökögős kerékpár*, v. egyszerűen, röviden: *lökögős*. Ez jobb, mint „gépkerékpár”, amelynek nem határozott az értelme, hiszen tulajdonképpen a motornélküli, közönséges, „lábhajtásos” bicikli is „gép”; azonkívül ez megbocsáthatatlanul nehézkes szó. — Motorcsónak: *lökögős csónak*. Motornélküli (ez is mily esetlen!): *lökögőtlen* (csónak). — *Példamondat*: A modern műtanban (technika) hatalmas szerepet játszanak a *lökögők*.

mozaik: rakottkép.

Meghatározása a Napkelet Lexikona (1927) szerint: „Kisméretű, színes márvány- v. üvegdarabokból, bizonyos rajz szerint összerakott padló- v. falburkolódísz”. Sem Tol., sem a Nykv. nem magyarázza. — *Példamondat*: A *rakottképfestésnek* az újkorban már csak díszítő, mégpedig padozatdíszítő szerepe van.

ómen: jó ~ : derűjel. rossz ~ : borűjel.

Elfogadtuk már az optimistának „derülátó”-ra, a pesszimistának „borülátó”-ra változtatását, s ezek az

új szavak már a Kel.Th.-szótárnak mind a két részébe is föl vannak véve. Reájuk támaszkodnak az én magyaráztásaim, amelyek talán többet fejeznek ki, mint a Nykv.-ben közölt „jel, intőjel“. Ha nem gondolunk arra, vajjon határozottan jó- vagy balsorsot ígér-e a jel, akkor *jóslójel* v. *jósjel* van helyén. — *Példamondat*: A vadászok babonásak, sokan közülök *ború-jelnek* veszik, ha az elindulás előtt véletlenül jószerencsét kívánunk nekik.

ortológia: helyesítés; ortológus: helyesítő.

A Nykv. szerint ortológia am. nyelvhelyesség, ortológus am. nyelvőrző. Ezeknek az a hibájuk, hogy 1. az idegen szónak családját különböző elemekből alkotott kifejezésekkel adják vissza, — az ajánlottam új szavak ellenben egyazon szócsalád tagjai; 2. a „nyelvhelyesség“ szó nem jelzi a javítás szándékát, pedig a nyelvjavító törekvés lényeges jegye az ortológia fogalmának. — Mivel a „helyesítés, helyesítő“ szók nem szerepelnek mai nyelvünk állományában, azért — jelentésszűkítéssel élve, bátran lehet reájuk ruházni a „nyelvjavítás“ jelentést, anélkül, hogy a „nyelv“ főnevet szükséges volna eléjük tennünk. — A régieknél a „helyesítés“ probatio, Billigung, azaz mai nyelven helyeslés, jóváhagyás jelentéssel fordul elő; 1. 1617-ben Lépes Bálint „Pokoltól rettentő Tükkör“-ében (I. 22). — A NyÚSz. szerint (126) ezt a szót fölújította és Lépestől eltérő értelemmel használta 1807-ben („igazítani, igaznak megmutatni“) Pápay Sámuel azon munkájában, melynek hosszú címe: „Észrevételek a Magyar Nyelvnek a polgári igazgatásra és törvénykezésre való használatáról, a haza

eleibe terjeszti Pápay Sámuel". Ez 'a helyes szó, sajnos, feledésbe merült! — *Példamondat*: Szarvas Gábor, a *helyesítő* mozgalom vezére, 1872-ben indította meg a Magyar Nyelvört.

panoráma: körtáj.

Vele toldom meg a Nykv.-beli magyaráításokat (körkép, látvány, tájkép). Látképes levelezőlap: *körtájas levéllap*, „ánzike“, v. röviden a tapadás (v. jobban mondva a tapasztás nyelvi jelenségének föltüntetésével: *körtájas*. Ugyanis „látkép“ hibás összetétel; levelezőlap pedig a „Korrespondenzkarte“ szolgálai fordítása lévén, tükörszó. — *Példamondat*: Erről a pontról szép *körtáj* nyílik.

parcella: résztelek; parcelláz (telket): résztelkez (birtokot).

Vö. a fn.-re: *részáram, részjegy*, — az ígére pedig: *jémjelez, lepókhálóz, megrendszabályoz*. — *Példamondat*: A grófi uradalom egyharmadát *résztelkezik*.

parketta: rakvány; parkettáz: rakványoz.

A *-vány-vény* főnévképző a cselekvés tárgyát jelölheti, pl. *irtóvány, oltvány*. A Nykv.-be is fölveti „rakotta“, mely a „rántotta“ képre teremőzött, erőszakolt csinálmány. Próbálja csak vki ezt a szóalkotásmódot kiterjeszteni, mondaná pl. elégia helyett: „sírta“, v. smuggliáru helyett: „dugotta“, ugyebár mosolyognánk az ilyen kísérletezéseken. Mindenesetre célszerű a „rak“ i.-ből származtatni a szócsaládot. A „rakvány“ szót különben Széchenyi István gr. is használta, mégpedig „rakomány“ jelentéssel (Stá-

dium 21). — A Nykv. szerkesztőjének valószínűen azért is jöhetett kapóra a tetszetős „rakotta“ szó, mert emlékeztet a „parkettára“. Hiszen már a nyelvújítók is gyakran arra törekedtek, hogy az új szó hangzásban hasonlítson az idegen szóhoz, melynek helyettesítésére szolgál, pl. cigar: *szivar*, controleur: *ellenőr*; pojáca: *bohóc*; Witz: *élc*; zsandár: *csendőr* stb. (Tolnai: A nyelvújítás 212). — *Példamondat*: A lakásban három szoba *rakványos*, egy hajópadlós.

passzív: tetthíjas; passzivitás: tetthíja; passzív rezisztencia: tetthíjas ellenzés.

Tol.-ban több jó magyarítását lelhetni a „passzív“-nak és közülök hol egyikét, hol másikat használhatjuk. Mégis hadd szerezzem meg őket még egygel, mégpedig főleg a „családosítás“ érdekében. A németek észrevették és kimondották a „*Sippenbildung*“ követelményét. I. Dengl (420.) Ezt az elvet véve irányadóul, arra törekszünk, hogy a magyarításkor az idegen nyelvi szócsaládnak megfelelő, — mégpedig mentül népesebb — *Sippé*-t, azaz szócsaládot alkossunk. — Meg kell jegyeznünk, hogy „híjas“ önállóan már a régiségben előfordul, pl. „híás“ 1619-ben Forró Pál „Curtius históriája Nagy Sándorról“ c. művében (191), — továbbá 1795-ben „hijos“ Gvadányi József „Unalmas órákban való időöltés“ c. munkájában (200), I. Ny. Sz. 1:1424. — Vö. foghíjas am. zahn-lückig (Kel.). — *Példamondatok*: Teljesen *tetthíjas* magatartása végre is lefegyverezte ellenfelét. A nemzet Deák Ferenc hatására minden erőszakos lépéstől tartózkodott és nyugodtan várta, míg *tetthíjas ellenzése* célj ér.

passzíva: vagyonthíja.

A Nykv. szerint: adósság, tartozás, teher. Ezek jók, néha azonban talán inkább „vagyonthíja“ volna helyén. Amit Szécsi Ferenc ajánl: „hiányvagyon“, annak nincs értelme, az fából való vaskarika. — *Példamondat:* A *vagyonthíja* az üzletet terhelő adósság.

pedikür: lábkörmész.

Ügyesebb, mint a Nykv. ajánlotta: lábapoló. A *kézkörmész* (*körmész*) manikür szó mintájára, hozzá tartozóan alakul. Manikür és pedikür: *kéz- meg lábkörmész*. (A *kézkörmész* és *lábkörmész* szókat tölem függetlenül, Szécsi Ferenc is megalkotta.) *Példamondat:* A *lábkörmész* üzeme nincs innen messze.

pirománia: tűztéboly.

A Nykv.-ben: gyújtogató kórság, gyújtogató téboly; ezek bizony nagyon is hosszúak! Nem helyes a Szécsi Ferenc ajánlotta „gyújtókór“, mert „gyújt“ és „gyújtogat“ két különböző dolog, más-más értelmű. — *Példamondat:* A *tűztéboly* különösen a nyári szárazság idején közveszélyes elmebaj.

portál: boltkeret.

A Nykv. szerint: „bejárat, kapuzat, kirakatváz“, de ezek közül az első túlságosan tág fogalmat jelöl, a harmadik hosszú, nehézkes szó, a második pedig azért kifogásolható, mert sok üzlethelyiségnél nem beszélhetünk „kapu“-ról, tehát kapuzatuk sem lehet. — Szécsi Ferencnél: „üzletkeret“. A nyelvújítás „üzlet“ (am. bolti helyiség) alakja gyakran helyettesíthető a

rövidebb „bolt“ szóval; így a mi esetünkben is. — „Bolt“ az olaszból jött; tehát nem gyökérelvonás útján keletkezett, hiszen a régiségben is vannak reá adataink. Az EtySz. szerint az első adatot a Bécsi kódex nyújtja (287). A Ny. Sz. szerint (1 : 273) már az 1569-ben megjelent „Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról“ c. műben az olvasható (16): „Kalmárárut is bóttal tartottam“. — *Példamondat*: A kereskedők pompás kirakatokkal, pazar *boltkeretekkel* kötik le a járókelők figyelmét.

pórus: bőrlíkacs.

A Nykv.-ben nincsen nyoma. Tol.-nál: líkacs (a bőrön), verejtéknyílás. Szécsi Ferenc szerint: légrés, bőrrés. — *Példamondat*: A *bőrlíkacsok* kivezetik az izzadságmirigyek váladékát.

prognózis (az időjárásról): előjelzés; prognosztikál, prognosztizál: előjelez.

Prognosztikon am. „előjel“ Hor. szerint (138) és Tol.-nál. A Tol.-ban meg a Nykv.-ben közölt „jóslás, jóslat“ szók, melyek úgyszólván lekicsinylő árnyalatúak, nem tüntetik föl nyomatékosan, úgy, mint az „előjelzés“, a meteorológia eljárásainak megalapozottságát, komoly, tudományos voltát. A „jóslás“-sal egyező hangulatúak és értékűek ezek is: profécia, jövőndőlés. — *Példamondat*: Az ég derült s az *előjelzés* is kedvező.

propagál: szertéz; propagáció és propaganda: szertézés; propagandát csinál: szertézget; propaganda-füzet, irat: szertéző füzet, irat.

Négyet is ajánl a „propagál“ helyébe a Nykv.,

mégpedig: hirdet, ismertet, népszerűsít, terjeszt. Sokat, és tagadhatatlan: a maguk helyén meg is teszik a szolgálatot! Mindamellet nem fölös öltödkül az én új szóm sem. Nem pedig azért, mert először, ha kezdetben szokatlan is, magyaros és jóhangzású a „szertéz“, s egészen pontos, határozott értelmű; másodszor különösen azért sem fölös, mivel elkerülhetővé válik véle a propaganda s a reklám összetévesztése, mely már: — sajnos! — a Nykv.-be is becsúszott. Az tudniillik mind a kettőt „hírverés“-sel fordítja. Hírlapjaink is már szélteben a kétféle értelemben alkalmazták a „hírverés“-t, holott az tulajdonképpen csak „reklám“-ot jelent. Ezt a bajt azzal lehet kikerülni, hogy mindenikre, propaganda és reklám, más-más új szót használunk. Ezek: *szertézés, hírezés* (az utóbbit l. „reklám“ alatt). Ajánlom különben, ha kedveljük a „hírverés“ szót, értsük azt kizárólag, következetesen „propagáció-propagandá“-ra. A „hírverés“ fn. alapjául szolgáló szólást: hírét veri vminek, árunak stb. (reklámozza) a közbeszédben nem hallani, noha kétségkívül magyaros fordulat volna. Érdekes, hogy ennek a „hírverés“ szónak nyomát sem találni sem a Ny. Sz.-ban, sem a M. Tsz.-ban, sem Cz. F.-ben, sem pedig Kel.-ben. No végre megvan Kel. Th. 1942-ben kiadott magyar-német részében „die Reklame, die Wertung“ értelmezéssel. — Mindenesetre kedvező eset, ha az egész magyarítandó szócsaládot igéből tudjuk sarjadtatni, így jelenleg a „szertéz“ igéből. — „Szerte“ am. „elszórtan, ide-oda, különböző irányban eloszolva, ide s tova“, pl. szerte bolyongó vadászok; szerte kuszált széna-boglya; szertejáró gondolatok (Cz. F. 5:1300). „Szerte“ régi, már kódexeinkben megtelehető határozószó. —

A -z képző vminek létrehozását, elvégzését jelöli, pl. érettségiz, éljenez stb. (TMNyt. 459). Vö. *éjjelez, idéz, bizonyoz* (am. bizonygat Kel.), *rögtönöz*. — Ezek mind határozószókból alkotott igék. Ilyenek még: *elodáz, sokszoroz, föllebbez*. — *Példamondat*: Az ellenség híradó irodája különböző álhíreket *szertéz*. A *szertéző* minisztérium cáfolatot adott ki.

protokollfőnök: főjegyzőkönyves.

Magyarító szótáraink s hírlapjaink meg sem próbálják magyarítását. Vö. főapát, főember, fővezér. Ezekben az összetett főnevekben az előtag az első vezetőt jelenti. Ilyenek még: főállatorvos, főszámvevő, főszolgabíró. — *Példamondat*: A kiküldött bizottság egyik tagja a *főjegyzőkönyves* volt.

rádió: zengő; rádióz: zengőz; rádiózó: zengőző.

Jól tudom, hogy magyarítása nem könnyű és jól tudom azt is, hogy az új szó nem fűdi teljesen a fogalmat. Ez azonban nem szigorú föltétel. A rádió fogalmának ugyanis annyi a jegye, hogy őket egyetlenegy szóba foglalni hiábavaló erőlködés volna. Ez okból igyekezzünk a föladatot a lehető legegyszerűbben megoldani. A német, a francia és az angol nyelv egyaránt a rádió elnevezésében a fogalomnak csak egy-egy jegyét emeli ki. Hadd idézzek idevágó tanítást a M. Nyrból (4, 483): „Amint a nyelvtudomány földértései bizonyítják, a legtöbb szó csakis egy részét fűdözi a fogalomnak, másokban pedig az általános jelentés van átruházva valamely részre. S ez nyelvünkben élő példákkal is bizonyítható: *levegő, lábos, sertés, folyó, feles, hordó* stb. Elég tehát, ha a szó a kifejezendő foga-

lómnak egyik kiválóbb részét jelöli.“ — „Zeng“ régi jó magyar igénk. Én arra a jelentésre gondolok: „hangzik“, „hangosan szól“, pl. „zeng az ég, zeng az egész ház, zengett belé a terem, a ház“ (Bal. 2:386). — A „rádió“ szóhoz ragaszkodók nem hivatkozhatnak annak „európaiságá“-ra, a nagy népek nyelvhasználatára, mert a rádió a németnek (már régen!) *Rundfunk*, a franciának *téléphone sans fil* (T. S. F.), az angolnak *broadcasting*; szóval egyiknek sem „rádió“. — Példamondat: A zengőnek alapját képező elektromos rezgéseket először Henry vizsgálta meg 1840-ben.

razzia: rárontás; razziát tart: rárontást rendez, végez.

Mi a razzia? A razzia rajtaütés, melyet a rendőrség a közrendre veszélyesnek vélhető emberek ellen intéz. „Razzia“ arab eredetű szó, francia közvetítéssel. Arabul: „rhaziat“. Jelentése: kutató őrzőjárat, tisztozgató összefogdosás (Dengl 341). A P.H.Nyr. szerint: „rendőrhajsz, rendőri portyázás“, a Nykv. szerint: „átkutatás, portyázás, rajtaütés“. Szécsi Ferenc ezekkel magyarítja: „bűnhajtás, fésülés, bűnfésű“. E magyarítások közül kifogás alá eshetik: „rendőrhajsz“, mert nem a rendőröket hajszolják; „rendőri portyázás“ inkább magyarázat, mint magyarítás. Még kevésbé felel meg „bűnfésű“ és „bűnhajtás“, mivel nem a bűnt kell fésülni v. hajtani, hanem a büntetéseket. Jóllehet az ajánlottam szó szintén általánosságban mozog (a rárontás sokféle lehet), annyiból megfelelőbb, hogy szokatlanabb, ritkábban előforduló, tehát föltünőbb szóösszetétel. Lehetetlenség a „razzia“ fogalmának minden jegyét visszaadni, így pl. a német:

die Polizeistreife ugyanúgy csupán egyellenegy mo-
zanatot ölel föl, az átkutatást. A „razzia“ műveletét
mindenesetre élénken jellemzi váratlan, meglepő volta;
én a fogalomnak ezt a lényeges jegyét emelem ki. Vő-
vitéz Szombathelyi Ferencnek, a honvédevezérkar fő-
nökének Kecskeméten 1943 május 22-én mondott be-
szédéből: „Gyönyörködve néztem ... azt a magyaros
rámenést ...; a többiek a magyar *rámenő szellemet*
tőlünk tanulták meg (Pesti Hírlap, 1943. május 26.,
3. oldal). — *Példamondat:* A tegnapi rárontás követ-
keztében tíz bűnöző egyén került kézre.

recept: étleírás (a konyhaművészet köréből).

A régielnél „ét“ mint önálló fn. szélteben diva-
tozott, mégpedig „étel“ jelentésben. Jelenleg összetétel
előtagjaként használják az „éthordó, étlap, étrend, ét-
vágy“ stb. szavakban. Nyelvhelyesség szempontjából
tehát gáncs nem érheti az új nyelvi alakot. A Nykv. az
„ételleírás“-t közli, ám én hosszallom ezt. Az „ét-
leírás“ egy taggal rövidebb. Szavainknak megenged-
hető, szabályos módon történő kurtítása olyannyira
helyes és fontos érdek és cél, hogy egytagnyi rövidítést
is előnyül kell elkönyvelni. — Orvosi recept Szécsi
Ferenc szerint helyesen: szerírás. — *Példamondat:*
A jó háziasszony érdeklődik új *étleírások* iránt.

refrén: visszasor.

Szótáraink szerint hosszabban így: „Ismétlődő
végsor, sorismétlés, visszatérő sor“. Ezek bizony ne-
nézkesek. Szécsi Ferenc azt ajánlja: „térősor“, csak-
hogy a „tér“ és „visszatér“ ige nem egy és ugyanaz.
Mivel megvan a tájnyelvben: *visszaszó* am. feleselő

szó (Háromszék m. M. Nyr. 18: 144), *visszaút* (Csallóköz és Székelyföld) am. visszamenetel, és *visszakézből*, továbbá az irodalmi nyelvben: visszfény, visszhang, akkor helyes, jó, sőt a nyelvhelyesség szempontjából kifogásolhatatlan „visszasor” is. Vö. a következő összetett főneveket is, melyeknek előtagja határozószó: *ellenfél, félrehely, keresztülfa, összemarok, túlpárt* stb. Ugyanilyenek ezek is: *általút* (Arany Jánosnál), *általsövény* (Okl. Sz. 20); *átalja, átalkapu* (M. Tsz. 1: 38). — *Példamondat*: Arany János balladáiban ritkaság a *visszasor*: Ágnes asszonyon kívül csak Vörös Rébékben és Endre királyfi-ban fordul elő.

reklám: hírezés; reklámoz: hírez; reklámszerű: hírzós.

A maguk helyén bizonyára jók és alkalmasak a szótárakban közölt magyarítások. Megfelel természetesen a „hírverés” is. De ennek az a baja, hogy újabban a „propagandá”-t akarják vele kifejezni, holott „reklám” és „propaganda” korántsem egybevágó fogalmak. Másik akadék az, hogy a „hírverés” szót használván a „reklám”-ra, adósak maradtunk még mindig a „reklámoz” ige magyarításával. Ezen a szorult helyzetben nincsen is más mód segíteni, mint hogy az egész szócsoporthoz igéből mint alaphoz kiindulva származtatjuk. — Megjegyzem, hogy a „hírez” szót sok évvel ezelőtt a *telegraphieren* egyetérőjéül a M. Nyr. ajánlotta (4:483), de sikertelenül. — *Példamondat*: A hírezés tetemesen előmozdítja a kereskedelmi forgalmat.

reverzális: hitlekötés.

Az eddigi magyarítások híjával vannak a határo-

zottságnak, pontosságnak: Írásbeli nyilatkozat, kötelezvény, térítvény. Mi a reverzális? Az az okirat, melyben a vegyesvallású házaspár megállapodik, hogy gyermekeiket melyikük vallásában fogják nevelni (l. a Napkelet Lexikona). „Kötés“ am. megállapodás, egyesség vmire nézve (Bal. 1:454), így a „békekötés, szerződéskötés, házasságkötés“ szavakban. „Lekötés“ am. cselekvés, illetőleg szerződés, mely által lekötünk vmit“ (Cz. F. 3:14385). Vö. a „hit“ szóval való egyéb összetételeket: *hitélet*, ~ *rege*, ~ *szónok*, ~ *tanár*, *tudós*, ~ *vallás*, ~ *vita*. — *Példamondat: Hitlekötés* hiányában a fiúgyermek apja, a leánygyermek anyja vallását követi.

sex-appeal: vérvarázs.

A fogalmat Hor. (355) így határozza meg: „nemi hívás, nemi vonzás“. Tol.-ban s a Nykv.-ben a következő magyarázatokat leljük: 1. csáb, 2. inger, 3. vonzó erő, 4. női varázs, 5. a vér szava. Ezek közül az első háromnak az a hibája, hogy nagyon is általános értelmű, tágkörű, mert pl. az ami „csáb“, korántsem mindig „sex-appeal“, azaz „nemi csáb“. Az utóbbi kettő pedig csak magyarázat, nem egyetlen szóval való magyarázás. Ámde ezek megmutatták legalább annak módját, hogyan lehet őket mint szóelemeket fölhasználni, főnévösszetétellel az angol kifejezést visszaadni. A „vér“ szó némileg enyhíti a fogalomnak bántó nyersségét. Arany János írja: „Vérem hatja Szűzek árnya, fordulatja“. — *Példamondat: Idősebb korban veszendőbe megy a vérvarázs ereje.*

soffőr: gépelyes; autotaxisoffőr: mérős.

L. az „autó“ címszó alatt.

statisztika: számfűzés; a statisztika mint tudomány: számfűzés tan; statisztikai hivatal: számfűzőség; statisztikus: számfűző.

Elgondolásom a következő: A statisztikus munkája több részből áll. A számokat összeszedgeti, elemezi, összehasonlítja, egybefűzi, megállapít, következtet a számadatokból. A művelet minde részleteit lehetetlen egyetlenegy magyar szóval kifejezni. Azért elég csak egyet kiemelni a művelet mozzanatai közül, olyat, amely elmaradhatatlan, bár nem éppen leglényegesebb jegye a fogalomnak. Így jár el a Nykv. is, ajánlván az „elemez“ és a „hasonlít“ igével való összetételeket. Mindenesetre fontosabb volna a „megállapítás“, avagy a „következtetés“. De ezeket valószínűleg hosszalja a Nykv. s ebben igaza is van. Nékem a „fűz“ igére esett választásom. Választottam pedig azért, mert egytagú és mindaz, amit rajta kiépítek, szintén aránylag rövid szó. — Ha van „számvevőség“, miért ne lehetne „számfűzőség“ is?! — *Példamondat:* Magyarországon a *számfűzési* adatok összegyűjtésével és tudományos földolgozásával a M. kir. központi *számfűzőség* foglalkozik.

stoppol: sünyöl.

„Harisnyát foldoz, lyukat töm“ értelemben kívánám használatát. Az eddig használt magyarítások: „besző, foldoz, harisnyát javít, mütömő, mütömés (ez a szócsoporthoz ige híjával van, „mütöm“ nincs!)“, nézetem szerint nem olyan határozottak és jellegzetesek, mint az ajánlottam tájszó. *Sünyöl* a M. Tsz. szerint (közlés Zilahról 1:450) am. besző (kikopott helyet a ruhán). — Hangsúlyozom, hogy „sünyöl“ hosszú

ai-vel írandó! — *Példamondat*: Három pár harisnyája
sünyölésre szorul.

szanatórium: gyógyítkozó.

Az „üdülőház“ nem okvetetlenül szanatórium,
„gyógyintézet“ pedig korcs szó. Az -ó-ő képzős ige-
nevet főnévként helynévül használhatni. Példák erre:
ebédlő, fürdő, itató, öltöző, szálló, vendéglő stb. —
Példamondat: A *gyógyítkokókban* a betegek nagyobb
kényelemben részesülhetnek, mint a *közkórházakban*.

szenzáció: torpantó; szenzációs: torpantós.

Mi a szenzáció? Rendkívüli, nagyon föltűnő eset
v. esemény. Megtorpan v. megtorpanik (M. Tsz. 1: 765,
766) azt jelenti: meghökkenve, megijedve megáll, pl.
a ló (Csallóköz, Pozsony, Nyitra megye). De a köz-
beszédben „megtorpan“ nemcsak ijesztő, hanem
általában vmi meglepő esetre vonatkozik. A szenzá-
cióra megtorpan (stutzen) az ember, lélekzete szinte
eláll; a szenzáció utunkban megakaszt, megtorpanít
bennünket, tehát: torpantó. — E szóajánlásomat erő-
sen támogatja az olyanság (analógia). Ugyanis az
-an -en mozzanatos képzőt fölvevett igékből a -t képző-
vel számos műveltető ige származott, pl. *csökkent*,
lobbant stb. Belőlük TMNyt. (425—428) vagy ötvenet
sorakoztat föl. Az ilyen -t képzős szók igenevei való-
ban meglevő élettelen tárgyakat jelölhetnek. Így
Cz. F.-ban azt találjuk (1:918): *csaltantó* am. maszla-
gos redőszírom (*Datura stramonium*); Kel. ezeket
közli: *csöppentő* üveg, *das Tropfglas*; *durrantó* mo-
zsár, tarack, *der Boller*: *rezzentőpest*, *der Abschreck-*
ofen; *roppantó* (katonai műszó) *die Nuss am Gewehre*.

A M. Tsz.-ban is akadtam kettőre, mégpedig *bugygyantó* és *pattantó*, mind a kettőnek értelme: halhólyag. — Megjegyzem azonban, hogy míg az említett csattantó stb. magánvaló (konkrét) főnevek, addig az ajánlottam „torpantó“ gondolati fogalom, az anyagi világ egy tüneményének átvitele a lelki életbe. Ilyen gondolati fogalmak Kel.-ben: *bökkenő* (die Schwierigkeit); *jelző* (das Epitheton). — *Példamondatok*: A válópör megindítása nagy *torpantó* volt. A Tarka Színpad *torpantós* műsorral csábítja a közönséget.

szociális: köztillető.

A „szociális“ kifejezés kétfélét jelöl s a szabatos, világos beszédnek bizonyára javára szolgálna, ha ennek a fogalomnak kettéágazását éreztetnők. Ezáltal pontosan határozoznók meg a fogalom lelki tartalmát. Első jelentése, amelyre közvetlenül, leginkább szoktunk gondolni: közjóléti, népjóléti, pl. intézmény, vö. *humánus*, *karitatív*. Második értelme pedig az, amelyet magyarítani kívánnánk: a társadalmat illető, az emberi társadalom iránt érdeklődő, közös (Tol.). Gyakran megfelelnek az eddigi magyarítások, mégpedig: *társadalmi*, *társadalmias*, *társas*, *társasági*. Ámde ha minden esetben kielégítőek volnának, akkor már régen nem boldogítana bennünket az idegen szó, amely mindúntalan elő-előbukkan. Íme, ezért tetézem meg őket az új „köztillető“ szóval. — A „köz“ szó jelentése az lehet: általános, egyetemes pl. közbizalom, ~ érdek; lehet azután: a közönségé pl. közalapok, ~ alkalmazott (Bal. 1:455). Éppen ezt a jelentést tulajdonítom a „köztillető“ összetett melléknév előtagjának. Mondanók tehát: köztillető érdek, ~ szellem.

a miniszter ~ tervezete, a pedagógiai tudás meg a ~ tisztánlátás nem maradhatnak ki a jó tanító útravalójából stb. — Az ajánlott szó nyelvi alakjára vö. nagyothalló, semmitmondó, számottevő stb. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy a „közellátás“ kétféleképpen érthető: „köz-ellátás“-nak és „közel-látás“-nak. Segíteni úgy lehetne ezen, hogy az elsőt mindig „köztellátás“-nak mondanók, a másodikat pedig — Isten neki! — akár a németből szolgálilag fordított „rövidlátás“-nak! — Természetes, hogy az én most ajánlott szóm érintetlenül hagyja a „szociális“ származékait, továbbképzéseit, összetételeit. Maradnak tehát: szociáldemokrácia, ~ forradalmár, ~ ista, ~ isztikus, ~ izálás, ~ izmus, ~ patrióta, ~ politika. Maradnak továbbá a „szocio-“ előtaggal összetett főnevek is: szociográfia, ~ lógia, ~ lógus. — *Példamondat: Köztillető* kérdésen azokat a tervezéseket és föladatokat értjük, melyek a társadalmi osztályok egyensúlyviszonyának fönntartására vonatkoznak.

transzkontinentális: földségátszelő.

A P. H. Nyr. szerint (157) continens am. szárazföld, földség, ez a kettő tehát ugyanazt mondja. Kel. (az 1929. évben) szerint pedig „átszel (levegőt): durchfliegen, — (vizet) durchsegeln“. A Msn.-ban Zolnai Gyula helyeselte (1937: 85), így szólván: „Az eddigi „transzkontinentális vasút“ helyett bizvást mondhatjuk: földségátszelő vasút, minthogy a kontinens-nek az újabban csaknem egészen mellőzött szárazföld szó mellett a földség is jól megfelel“. — Vö. a mezőség, hátság szavakat. — *Példamondat: Azokat a földségátszelő* vasútvonalakat, amelyek az Atlanti-óceánt a

Csendes-óceánnal összekötik, Pacific-vasútnak nevezik.

ultramarin: tengerkék.

Vö. *gesztenyebarna, hófehér, koromfekete, rózsapiros, tengerzöld, vérvörös* stb. Szécsi Ferenc szerint: „tengerikék“, de ez hibás összetétel, mert „tengeri“-n kukoricát is érthetünk. — *Példamondat: A tengerkék* nagyon kedvelt festék, mert színtartó és ártalmatlan.

Uraufführung: sornytó.

A jelenleg divatos „ősbemutató“ a németben az „*Uraufführung*“ félreértett, helytelen fordítása (tükröszó). Ugyanis a németben az *ur-* előképző nemesak azt jelenti: *ős*, hanem azt is: *eredeti* (Bal. 1:119). Így pl. *Uranfang* am. *der erste, ursprüngliche Anfang*. Az *Uraufführung* nem őseket mutat be, hanem a legelső előadást jelenti. — A „*premier*“ magyarosan: *bemutató*. — *Példamondat: A Bánk bán* tragédia hiteles *sornytója* 1833-ban volt Kassán.

valuta: érmény; valutáris: érményi; valutáz v. valutázik: érményez.

Valutáz, Hor. szerint am. külföldi pénzzel üzérkedik. Vö. kezdemény. Vö. a képzés módjára nézve a következő igéket is: *adományoz, hagyományoz, kezdeményez, takarmányoz, veteményez*. Ma „*valuta*“ főleg am: „külföldi pénz“, s e helyett, kurtábbra fogva a szót, azt mondom: *érmény*. — A *-mány-mény* képző a cselekvés tárgyát jelölheti, pl. *élmény* (az, amit megélt, átélt az ember). A cselekvés tárgyát fejezik ki a tárgyatlan igékből alkotott következő főnevek is: *fej-*

lemény (az, ami fejlődik), *folyomány* (az, ami vmiből folyik, azaz következik), *tünemény* (ami elénk tűnik). Tehát *érmény* az, ami vmit ér. — *Példamondat*: A szerint, hogy melyik fémből készítik az értékpénzt, lehet arany v. ezüst *érmény*.

Szómutató

1. Magyarított idegen szavak.

- agrár 7.
agrikultúra 7.
akkord 7.
akrobata 8.
akusztika 8.
allegória 9.
altruista 9.
amulet, talizmán 10.
analógia 10.
anarchia 11.
anarchista 11.
aúto, automobil 11.
automata 13.
autotaxi 12.
autotaxisoffőr 13.
autóz 13.
cirkusz 13.
demilitarizál 14.
determinizmus 14.
detronizál 14.
diéta 14.
diétás beteg 15.
dilemma 15.
dramaturg 15.
eszcajg 16.
fundus instructus, instruk-
ció 16.
gratuláció 17.
gratulál 17.
gratuláns 17.
herold 18.
hipnotikus 18.
hipnotizál 18.
hipnotizőr 18.
hipnózis 18.
hipnózisba jut 18.
humor 19.
imponál 19.
imponáló 19.
intuición 20.
intuitív 20.
irredenta 21.
irredentizmus 21.
jubilál 21.
jubiláns 21.
jubiláris 21.
jubileum 21.
kánikula 21.
koloratúra, fioritúra 22.
koloratúrénekes 22.
kondoleál 22.
kondoleálás 22.
lokálpatrióta 22.
lokálpatriotizmus 22.
lornyett, lornyon 22.
manikür 23.
manikürös 23.
maniküröz 23.
manikürözés 23.
matiné 23.
médium 23.
médiumitás 23.

militáris, militarista 24.
 miniatűr 24
 monokli 25.
 motor 25.
 mozaik 26.
 ómen 26.
 ortológia 27.
 ortológus 27.
 panoráma 28.
 parcella 28.
 parcelláz 28.
 parketta 28.
 parkettáz 28.
 passzív 29
 passzivitás 29.
 passzíva 30.
 pedikűr 30.
 pirománia 30.
 portál 30.
 pórus 31.
 prognózis 31.
 prognosztikál 31.
 propagáció, propaganda 31.
 propagál 31.
 protokollfőnök 33.
 rádió 33

rádióz 33.
 razzia 34.
 razziát tart 34.
 recept 35.
 refrén 35.
 reklám 36.
 reklámoz 36.
 reklámszerű 36.
 reverzális 36.
 sex-appeal 37.
 soffőr, autotaxisoffőr 37.
 statisztika 38
 statisztikai hivatal 38.
 statisztikus 38.
 stoppol 38.
 szanatórium 39.
 szenzáció 39.
 szenzációs 39.
 szociális 40.
 transzkontinentális 41.
 ultramarin 42.
 Uraufführung 42.
 valuta 42.
 valutáris 42.
 valutáz 42.

II. Ajánlott új szavak.

anyagszer 16.
 bámít 19.
 bámító 19.
 boltkeret 30.
 borújel 26.
 bölcsderű 19.
 bőrlikacs 31.
 daldíszítés 22.

délelőző 23.
 derűjel 26.
 díszítődalos 22.
 egyhangzat 7.
 előjelez 31.
 előjelzés 31.
 érdmény 42.
 érdményez 42.

érményi 42.
étleírás 35.
évünnep 21.
évünnepel 21.
évünnepi 21.
évünnepelő 21.
félszemes 25.
főjegyzőkönyves 33.
földész 7.
földészet 7.
földségátszelő 41.
gépely 11.
gépelyez 13.
gyógyító 39.
hadi, hadipárti 24.
hadtalanít 14.
hallatás 8.
helyesítés 27.
helyesítő 27.
hévidő 21.
hírez 36.
hírezés 36.
hírlő 18.
hírzős 36.
hitlekötés 36.
jóslójel 26.
izomművész 8.
jusstartás 21.
jusstartó 21.
kétválasz 15.
kézkörmész 23.
kicsid 24.
körmész 23.
körmészet 23.
körtáj 28.
körtájas 28.
közöttes 23.
közötteség 23.
közrendbomlás 11.

közrendbontó 11.
köztellátó 40.
köztillető 40.
lábkörmész 30.
lökögő 25.
mérős 12.
mérőskocsis 13.
műkőr 13.
nyeles 22.
olyanság 10.
önihlet 20.
önihletett 20.
önmozgó 13.
öntelen 9.
rakottkép 26.
rárontás 34.
rárontást rendez, végez 34.
rakvány 28.
rakványoz 28.
résztelek 28.
résztelkez 28.
részvétel 22.
részvételzés 22.
révít 18.
révítés 18.
révítő 18.
révül 18.
révült 18.
sornyító 42.
sünyöl 38.
szabottétű beteg 15.
szabotlástán 14.
számfüzés, számfüzéstán 38.
számfüző 38.
számfüzőség 38.
szerencséz 17.
szerencsézés 17.
szerencséző 17.
szertéz 31.

szertézés 31.
színbíró 15.
tájhazafi 22.
tájhazafiság 22.
tengerkék 42.
tetthíja 29.
tetthíjas 29.
torpantó 39.
torpantós 39.

többehasonlat 9.
tróntalanít 14.
tűztéboly 30.
vagyonhíja 30.
varázstárgy 10.
vérvarázs 37.
visszaő 35.
zengő 33.
zengőz 33.

Használt rövidítések:

am.: annyimint	mn.: melléknév	uo.: ugyanott
fn.: főnév	pl.: például	v.: vagy
i.: ige	stb.: és a többi	vki., vm.: valaki, valami
l.: lásd	t. i.: tudniillik	vö.: vesd össze

~ : az előbbeni szórész ismétlése.
(zárójelben): kiegészítő szavak.

Bal.: Balassa József A magyar nyelv szótára I—II. 1940.

Cz. F.: Czuczor Gergely és Fogarasi János A magyar nyelv szótára 6 kötet, 1862—1874.

Dengl: Dengl János Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus, 1937.

Ety Sz.: Magyar Etymológiai Szótár, Gombocz Zoltán és Melich János, 1914-től.

Hor.: Horovitz Jenő Beszéljünk magyarul; Idegen szavak magyarázata, 1936.

Kel. Th.: Kelemen-Thienemann Magyar-német nagyszótár, német-magyar rész 1941; magyar-német rész, 1942.

M. Ny.: Magyar Nyelv, folyóirat.

M. Nyr.: Magyar Nyelvőr, folyóirat.

Msn.: Magyarosan, folyóirat.

M. Tsz.: Magyar Tájszótár I—II. Szinnyei József 1893—1901.

Nykv.: Magyar Nyelvvédő Könyv, Pintér Jenő, 3. kiad., 1939.

Ny. Sz.: Magyar Nyelvtörténeti szótár. Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond I—III., 1890—1893.

NyÚSz.: A magyar nyelvújítás szótára, Szily Kálmán, 1902—1908.

Okl. Sz.: Magyar oklevél-szótár, Zolnai Gyula, 1902—1906.

P H Nyr.: A Pesti Hírlap nyelvőre, a tiszta magyarság szótára, Tolnai Vilmos.

T M Nyt.: Tüzetes magyar nyelvtan, magyar hangtan és alaktan, Balassa József és Simonyi Zsigmond, 1895.

Tol.: Tolnai Vilmos, Magyarító szótár, 1928.

